

Bilimin Dine İhtiyacı Var mı?

Roger Trigg

Özet

Bilim, bütün hakikatin kendi avuçlarında olduğunu varsayan kapalı bir sistem mi oluşturmalı? Özerk olması ve yönteminin rasyonaliteyi tanımlaması bir yana, bilimin kendisi büyük varsayımlar üzerinde durmaktadır. Fiziksel dünyanın intizamını, düzenli tabiatını ve insan zekâsının da bunu kavrama yeteneğini kanıksamış olabiliriz. Ancak, teizm, Yaratıcı'nın rasyonelliğine başvurarak buna bir açıklama getirebilir.

Aklın Gücü

Bilimin kendi kendine yetmediği ve insan aklının en üstün örneği de olmadığı düşüncesi yirmi birinci yüzyılın başında pek çok kişiye olağandışı gelirdi. Elbette ki bilim, bilgi kaynağının ta kendisi ve rasyonel olarak neyin kabul edileceğinin belirleyeni olarak görülüyordu. Bilimin, dini olanı bırakın, herhangi bir ek açıklamaya ihtiyaç duyuyor olma ihtimali anında reddedilirdi. Bu sebeple bilim sıklıkla sağlam ve kendinden emin görünürken, dini inanç ise bilimsel bilginin bu ilerlemesi karşısında geri çekilmiş gibiydi. Bazen dini inanç sahipleri bilimin henüz açıklayamadığı şeylere bel bağlamış olsalar da, bu riskli bir stratejiydi. Bir şeye neyin sebep olduğunu bilmiyoruz diye apaçık sebep olarak Tanrı'ya dönmemiz gerekmez. Problem, bizim açımızdan geçici bir cehaletin sonucu da olabilir. Bilimsel ilerleme arttıkça bilgilerimizdeki bu boşluk doldurulabilir ve inanç için bir neden daha ortadan kalkmış olur. Bu sözde “boşlukların Tanrısı” çok güvenilir bir Tanrı'dır, zira kendisine olan ihtiyaç kolayca ortadan kalkabilir.

İnancın bu devamlı geri çekilişi (şimdi dini bir çağ olarak kabul ettiğimiz) 19. Yüzyıl ortalarında Matthew Arnold'ın ünlü şiiri “Dover Beach”de unutulmaz bir şekilde tasvir edilmişti. Denizin geri çekilişini izleyen şair, “inanç denizine” ve “onun özlemine, geri çekilmesindeki uzun gürlmesine” atıfta bulunmuştu. Bu ifadeye sıklıkla atıfta bulunulmuş olup, bugün bile yankısı sürmektedir. Bilimin, dini inançta, yüksek dalgaların ardından denizin geri çekilişi gibi amansız ve tahmin edilir bir düşüş yaşanmasının belli başları sebeplerinden biri olduğunu düşünmek kolaydır. Aslında, sosyolojideki sekülerleşme düşüncesi de kendi içerisinde buna benzer pek çok kabulü içermektedir. Burada dünyaya bakışta dine ihtiyacı olmayan, inançtan uzak, “yasaya benzeyen” bir ilerleme olduğu görüşü vardır. Görünüşe göre, bütün dinlerin yok olma derecesinde geri çekilmeye mahkûm olduğu bu süreç, kaçınılmazdır. Oysa, bu sürecin Batı Avrupa'nın günümüzdeki durumuna bakarak doğru bir yorum gibi

Yazar Hakkında

Type/paste author's profile Prof. Dr. Roger Trigg Warwick Üniversitesi'nde Felsefe Profesörü olarak görev yapmaktadır. Kendisi İngiliz Felsefe Derneği'nin kurucu genel başkanı, İngiltere Din Felsefesi Topluluğu'nun kurucu başkanı ve şu anda da Başkan Yardımcısı'dır. Prof. Trigg'in Rasyonellik ve Bilim: Bilim Her Şeyi Açıklayabilir mi? (Blackwell, 1993), ve Rasyonel ve Din: İnanç Akla İhtiyaç Duyar mı? (Blackwell, 1998) dâhil olmak üzere din, bilim ve felsefe ilişkisi üzerine çok sayıda yayını bulunmaktadır.

görünmesine rağmen, dünyanın diğer yerlerinde, hatta modern bilimin etkili olduğu ABD gibi ülkelerde bile bir sosyal gerçekliği yansıtmadığını söylemeye gerek bile yok. Bilimde ilahi eyleme ya da herhangi bir ilahi müdahalenin varlığına yer var mıdır? Genellikle bilimin kendi içinde anlaşılması gerektiği ve kendisinden öte herhangi bir şeye bağımlı olarak görülmemesi gerektiği düşünülür. Bu yüzden bilim insan aklının en saf ifadesidir ve işlevi de batıl inanç ve taassup kuvvetlerini geri püskürtmektir. Bu, dünyayı kendi kendine yeten materyal bir mekanizma ve insan aklını da bunun nasıl çalıştığını anlayacak anahtar olarak görme eğilimi gösteren on sekizinci yüzyıl Aydınlanmasından kalma bir mirastır. Bu dönemde Tanrı'ya dair herhangi bir atıfta bulunmak en hafifinden lüzumsuzluk, en fenasından da akıl-dışılığa göz yumma olarak algılanırdı. O dönemde Aydınlanma, insan aklının gücünü sorgulamadan kabul etmekteydi. Ancak bilimin incelediği dünyada aklın ve hakikatin; nizam ve intizamın olduğu kolayca varsayılmamalıdır. Rasyonellik fazlasıyla nihai bir hakikat olarak görülmüş ve kimi zaman da ilahlaştırılmıştır –tıpkı Fransız Devrimi'nin ardından kiliselerin Akıl Tapınaklarına dönüştürüldüğü gibi. Aslında rasyonelizm ve materyalizm bir arada gidiyor gibi görünmüş, böylece “rasyonelizm” sıklıkla ateizmin eş anlamlısı gibi görülmüştür.

Ancak dünya her ne kadar mekanik bir manada görünmüş olsa da insanlar onu anlayabilmek için bu mekanizmanın

dışında durabilmiş gibidir. Nihayetinde, eğer aklın kendisi, tıpkı gelişmiş bir saat düzeneği gibi, nedensel bir mekanizmanın ürünü ise, bizi inandırdığı şeyin doğru olması gerektiğine dair hiçbir garanti yok. Biz sadece inandırıldığımız şeye inanıyoruz, ister ortada bu inanç için iyi bir sebep olsun, ister olmasın. Evrim örneğini ele alacak olursak, doğal seleksiyon teorisine göre belirli görüşlere doğal olarak sahip olacak şekilde evrimleşmiş olabiliriz. Bazı inançlar faydalıdır ve bizim hayatta kalmamıza ve soyumuzun devamına yardımcı olur. Kimileri dini inançların tam da bu kategoride olduğunu iddia eder. Ancak böyle bir iddianın esas noktası çoğunlukla bazı inanç türlerinin neden yanlış olmasına rağmen yaygın olduğunu açıklamaktır ve bu açıklama insan aklının bağımsız gücüne güvenmeyi gerektirir.

Evrensel bir rasyonalizme inanış, bugün kendisine modernite denilen şeyin tipik bir özelliği idi, ancak son yıllarda, “post-modernizm” denilen şey bu görüşe meydan okudu. Hepimizin aynı akıl yürütme yeteneğine sahip olduğumuzdan ve beraberce herkes için geçerli olan bir hakikate ulaşabileceğimizden nasıl emin olabiliriz? Post-modernizm bunu reddeder ve bunun yerine gelenekler ve çağlar arasındaki farklılıklara vurgu yapar. Bir zaman ve bir mekânda apaçık doğru olarak kabul edilen bir şey, başka bir devrin getirdiği varsayımlar ve kabullerden çok farklı olabilir. Öyleyse her şeyin üstünde bir rasyonellik, bütün insanların paylaştığı ortak bir akletme özü, nesilden nesle geçerli olan objektif hakikat diye bir şey yoktur. Kendileri objektif hakikat iddiaları zincirinin bir parçası olan bu tip savlar, bilimin altında yatan bütün mantığa terstir. Bilim artık insan aklının sistematik bir uygulaması olarak değil, yalnızca belirli bir geleneğin önkabullerinin bir sonucu olarak görülebilir. Bu nedenle “Batı bilimi”nden, ya da “modern bilim”den bahsedebiliriz, ki bunların keşifleri de başlı başına birer keşif değil, tarihsel olarak koşullanmış varsayımların sonuca bağlanmış olmasından ibarettir.

Bazıları post-modernizmin bilimin havasını söndürme şekliinden oldukça memnun kaldı, zira onlara göre, bu şekilde dinin işlev göreceği bir alan açılmış oldu. Eğer bilim gerçeklik iddiasında bulunamıyorsa, yanlış olduğu iddiasıyla dini de devre dışı bırakamaz diye düşündüler. Oysa ki bu düşünce de bedelsiz değil. Eğer bilim yapmanın bir mantığı yoksa dini bir inanca bağlılığın da bir mantığı olmaz. “Mantık” tümünden yok edilmiştir. Bundan sadece bilim ve dinin müstakil birer bölmeye yerleştirilmiş iki ayrı inanç yapısı olduğu sonucu çıkarılabilir. İkisi de birbirine saldıramaz ya da birbirini destekleyemez, ya da biri diğeriyle alakalı bir şey söyleyemez. İkisi de birbirini yalnız bırakmak zorunda kalır.

Birbirleriyle çatışma halinde olan bu iki inanç yapısı arasındaki ayrılık bazı çevrelerce hoş karşılanabilir. Pek çok bilim insanı hikâyenin yarısını, yani din ve bilimin birbirleriyle hiç alakası olmadığını kabul etmeye isteklidir. Bilimin aklın ürünü olmadığını ve dolayısıyla

hakikat iddiasında bulunamayacağı şeklindeki post-modern düşünceyi kabul etmede ise daha isteksizdirler. Bilimin ortaya koyduğu iddiaların, eğer doğruysa, her yerde ve her zamanda doğru olduğu düşüncesi bilimin sevdiği bir varsayımdır. Yani Washington’da ne ise Pekin’de de odur. Bu iddialar, şimdi burada ve evrenin öteki ucunda ve zamanın başlangıcında aynı şekilde işleyen fiziksel yasalarla alakalıdır.

Bilim ve dini ayırmak

Evrimci biyolog Stephen Jay Gould “birbiriyle örtüşmeyen egemenler”¹ (*non-overlapping magisteria*) olarak adlandırdığı bir düşünce benimsemiştir. Bununla kast ettiği, din ve bilimin kendilerine ait ilgi alanları olduğu, ancak bunların birbirinden farklı olup birbirlerine söyleyecek bir şeyi olmadığını. Başka bir deyişle, dinsel dil, bilimin yaptığı gibi hakikatleri tasvir etmeyle iştiğal etmez. Bilim ne olduğunu söyler, buna karşın dine düşen bunun neden olduğu sorusuna cevap vermektir. Bilim ve din aynı söylem kuşağında yer almazlar. Birbirleriyle tartışamazlar, çünkü farklı işlevleri vardır.

Bilim ve dinin keskin şekilde ayrıldığı bu manzara, dinin kendi alanında özgürce işlev görmesine saygı duymakla beraber bilime herhangi bir şey söylemesinin önüne geçmek isteyenler için çekici unsurlar içermektedir. Bu şekilde bilim, kaynağını herhangi bir kilise hiyerarşisi ya da İncil yorumlamalarından alan otoriter iddialardan kurtarılmış olur. Bilimsel akıl bütün teolojik mülahazalardan korunur ve böylece dini inançla çetrefilli karşılaşmalara gerek duymaz. Bilim ve din kendi rotalarında yol alabilirler. Bu, halen devam eden, din ve devleti ayrı tutmakla kalmayıp dini, bilimin kamusal rolüne karşın, kişisel ve özel bir mesele haline getirme çabalarıyla örtüşmektedir.

Birbirleriyle çatışmasınlar diye bilim ve dini birbirinden ayrı tutmak, hikâyenin yalnızca yarısını oluşturur. Post-modernist anlayışa göre ikisi de birbirine üstünlük iddia edemez, ancak pek çok bilimci aynı fikirde değildir. Onlara göre bilim hâlâ, her zaman herkes için neyin doğru olduğunu göstererek objektif manada bir hakikat iddiasında bulunabilir. Bilim hâlâ insan aklının bir ifadesidir. Sonuç olarak, bu görüşe göre din, bariz hatalı olma suçlamalarından arındırılmış olsa bile, bilimin öne sürdüğü temel hakikatlerin işlemediği bir alanda faaliyet görüyor olarak anlaşılmalıdır. Din, “hakikat”lerden farklı olarak, “değer”ler hakkında konuşur. Yaşamımıza verdiğimiz anlam ve gaye ile ilgilenebilir, ancak kendisini bilime rakip olarak inşa ediyor olduğu düşünülemez. Hakikat, bilimin bize söylediğidir; din ise kişisel meselelerle ilgilenir. Bir başka deyişle, bilim objektif, din de sübjektiftir. Bilim aklın ürünü, din ise “inanç” denilen gizemli bir duyunun ürünüdür. Bilim bize dünyayı anlatır. Din ise her birimiz için neyin önemli olduğunu çözme imkânı sunar. Bilim kamusal alanda bir yer tutabilir. Din, kişisel bir meseledir.

¹ Gould, S. J., *Rocks of Ages*, New York: Ballantine (1999), s. 88.

Tabii olmayan oluşumları varsaymayı reddediş bilimde ilerleme kaydetmenin bir yolu olabilir, ancak bu, bu tip oluşumların var olmadığı anlamına gelmez.

Eğer bilim hakikatin belirleyicisi ise ve fiziksel olmayan hadiselerle ilgilenemiyorsa, bu, tanımı gereği fiziksel dünyaya her türlü doğüstü, ilahi müdahale olasılığını geçersiz kılar (ki bu da haliyle Hristiyanlığın Enkarnasyon² ve Diriliş³ hakkındaki temel öğretilerini geçersiz kılar). Böylece bilimin din ile işbirliği yapmayı reddetmesi kaçınılmaz olarak dinin bilimin merceğ altına aldığı dünyayı anlamamızda hiçbir katkısı olmadığı anlayışını doğurur. Bilgi olarak kabul edilen şey, gözlem, ölçüm ve deney yoluyla umumi test standartlarına tabi tutulmalıdır. Böylelikle bilim kabul edilir bilginin yargıcı yapılmış ve onun metotları hakikati belirler hale gelmiştir. Bilimin erişemediği her şey ispatlanamaz olarak görülmüştür.

Bu görüş, bilimsel olarak test edilemeyen ve doğrulanamayan şeyler anlamsızdır diyen pozitivist görüşle kıl payı mesafededir. A. J. Ayer'in klasikleşmiş eseri olan *Dil, Hakikat ve Mantık*'ta⁴ dediği gibi, gerçeklere dayalı içeriğe sahip her önerme, birer deneysel hipotezdir. Ayer, bu görüşünü şu şekilde genişletmiştir: "her deneysel hipotez bir takım gerçek, ya da muhtemel tecrübeyle alakalı olmalıdır." Tecrübeden yoksun metafiziksel ifadeler katıyen manasız, dolayısıyla içeriksizdir. Böylesi bir "mantıksal pozitivizm" uzun yıllardır terk edilmiş durumda, çünkü fizikteki teorik oluşumlarla dahi ilgilenememektedir. Yine de etkisi hâlâ devam etmekte, en çok da bilimsel gerçekler ile bunlara verilen kişisel tepkilerin oluşturduğu belirsiz bir sübjektif âlem arasında safiyane bir çizgi çekildiği zamanlarda. Bilim "olgusal" olanla ilgilenir ve din bunun dışında bırakılmalıdır. İkisi birbirini etkileyemez; bilimsel gerçeklerin rasyonel temelli olduğu ve dinin de irrasyonel âleme ait olduğu, dile getirilmeyen bir varsayımdır.

Bilim, tanımı itibarıyla deneysel bir disiplindir ve yöntemi de deneysel metodun en mükemmel halidir. Eğer deneysel bir açıklamanın hâlihazırda bulunmadığı vakalarda, doğrudan kişinin büyüye ya da doğüstü açıklamalara başvurması gerektiği sonucuna varılsaydı bilim asla ilerleme kaydedemezdi. Herkes tuhaf hadiseleri bahçenin dibindeki perilere ya da cinlere atfedebilir. Modern bilim canla başla fiziksel dünyaya odaklanmış ve fiziksel açıklamalar bulma beklentisinde olmuştur. Ancak bu, dünyayı kapalı ve kendinden ibaret bir fiziksel sistem olarak görmesi anlamına da gelebilmektedir. Kuantum mekaniğinin ortaya çıkışından bu yana, bu anlayışın bir basitleştirme olduğunun ve mikroskobik seviyede ontolojik boşluklar

bulduğunun farkına varılmıştır. Ancak yine de, bir sebebi olmayan olayların her zaman tesadüfi olduğu ve herhangi bir harici özne ile açıklanamayacağı sonucuna çok kolay varılmaktadır.

Bilimsel yöntem belli sonuçlar doğurmuştur. Fiziksel dünyaya ve onun süreçlerine dair bilgilerimiz çoğalmıştır. Doğüstü bir özneye herhangi bir atıfta bulunmanın "bilimsel olmadığı" artık kesinleşmiş gibidir. Ancak biz bundan ne sonuç çıkarmalıyız? Pek çok kişiye göre bu, aklın tümüyle bilimin sahasında yer almasından dolayı, Tanrı'dan bahsetmenin irrasyonel olduğu manasına gelmektedir. Ancak bu aynı derecede, hakikatin sıradan fiziksel dünyayı aşan boyutlarıyla yüzleşmede bilimin özündeki kısıtlılığı da gösteriyor olabilir.

Doğal olmayan oluşumları varsaymayı reddediş bilimde ilerleme kaydetmenin bir yolu olabilir, ancak bu, bu tip oluşumların var olamayacağı ya da, örneğin, ara sıra ilahi müdahalenin olamayacağı anlamına gelmez. Hiçbir bilim insanı cinlere başvurma yoluna gitmemeli, ancak bu, fiziksel dünyanın, birtakım harici öznelerin varlığına dair mantıksal ihtimal olmaksızın yalnızca kendi terimleriyle açıklanabilmesi gerektiği düşüncesini içermez. Bilimin her şeyi açıklayabildiğini düşündüğümüz vakit, onun pusulası dışında kalan her şey cinler kadar hakikat dışı olmalı. Bilim ise, fiziksel olmayan hadiselerle ve varlıklarla ilgilenemez. Aslında bilimin insan aklının bir ürünü olması, buna karşın aklın bir düşüncesiyle ancak ve ancak onu fiziksel kökenlerine indirgeyerek ilgilenebiliyor olması bir paradokstur. Bu, bilimin bir bilgi elde etme yöntemi olarak muhtemel kısıtlılıklarına bir işaretir ve neyin hakikat olabileceği meselesine bir engel teşkil etmez. Bilgiyi nasıl topladığımıza dair epistemolojik problemleri, nelerin bilinebilir olduğuna dair metafizik problemlerden ayrı tutmak hayati önem taşımaktadır. Başka bir delilimiz olmadıkça, bilimin açıklayamadığı şeylerin, sırf bu açıklayamama nedeniyle gerçekte var olmadığını asla farz etmemeliyiz.

Bilimin Tanrı'ya ihtiyacı var mı?

Bilim, aktivitelerinin içerisinde yer aldığı çerçeveye dair felsefi varsayımlardan asla kaçamaz. Öncelikle, belirgin bir karaktere sahip gerçek bir dünya olduğunu ve bilimin gelişmiş bir kurgu sistemi olmadığını farz etmek zorundadır. Ancak bilimin varsayımsal bilginin diğer dallarından izole edilmesi gerektiği düşüncesi, yalnızca bilimin ulaşabildiğinin ötesinde bir gerçeklik var olmadığından dolayı yegâne bilgi kaynağı olduğu yargısına varıldıktan sonra bir anlam ifade etmektedir. İngilizcede, bilimin karşılığı olarak kullanılan Latince *scientia* kelimesi yalnızca deneysel bilgi anlamına gelecek şekilde daraltılmıştır, ki bu muhtemelen yaygın bir kanıyı yansıtmaktadır.

Pek çok kişi bilimin işe yaradığını baştan kabul eder ve bunun mümkün olması için ne tür varsayımlarda bulunmak gerektiği üzerinde düşünme zahmetine girmez. Fakat gözlem ve deneyin ve de deneysel bilginin tüm teçhizatının adamakıllı temellendirildiğine dair

² Ç.n.: Hristiyan inancında Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesindeki ikinci unsurun İsa Mesih olarak yeryüzüne inmesi ve hem Tanrı hem insan olması öğretisi.

³ Ç.n.: Hristiyan inancında İsa Mesih'in çarmıha gerildikten üç gün sonra mezarında dirilmesi öğretisi.

⁴ Ayer, A. J. *Dil, Hakikat ve Mantık*, Londra: Gollancz, (2. Baskı, 1946), s. 41.

önkabulumuzü garanti eden nedir? Buradaki gözlemlerin ya da şuradaki deneylerin evrensel bir uygulamaya sahip olacak şekilde genellenebilir olması şaşırtıcı olmalıdır. Oysaki bilim, doğanın her parçasının, evrenin başka yerlerinde dahi, diğer parçaları temsil ettiği varsayımı üzerinde ilerleyebilir ancak. “Doğanın tekdüzeliği” denilen şey bilim tarafından keşfedilemez, çünkü fiziksel dünyanın yalnızca küçük bir kısmı erişilebilir olacaktır. Ancak biz fiziksel yasaların geniş çaplı olduğunu ve henüz gerçekleşmemiş olanı tahmin etmemize yardımcı olabileceğini varsayıyoruz. Tümevarım yoluyla, her zaman tecrübe ettiklerimizden tecrübe etmediklerimize, bilinenden bilinmeyene gidebileceğimizi düşünüyoruz.

Bilimin mümkün olabilmesi için, dünya düzenli ve anlaşılır biçimde hareket edecek şekilde biçimlenmiş olmalıdır.

Modern çağda bilim, bir boşluk içerisinde meydana gelmiş değildir. Deneysel akıl yürütmeye yapılan modern vurgu, neden önceki daha spekülatif akıl yürütmeye olan eğilimin yerine geçmiştir? Muhtemelen, dünyanın nasıl olması gerektiğini geometri yoluyla çözmek yerine, bilim insanları onun aslında nasıl olduğunu incelemeleri gerektiğini fark ettiler; fiziksel dünyanın olumsuzluğuna dair artan bir farkındalık vardı. Tanrı dünyayı belirli herhangi bir şekilde yaratmış olmak zorunda değil, diye düşünülüyordu. Robert Boyle, örneğin, doğa kanunlarının tamamıyla, kendisinden başka hiçbir şeyle sınırlandırılmayan Tanrı'nın iradesine bağlı olduğuna inanıyordu. Bunu müteakip, dünyanın nasıl yaratıldığını görmek için insan aklının kullanılması gerekiyordu. Ancak neden rasyonelliğimiz bunu kavrayabilsin ki? Bizim cılız aklımızın böylesi bir görevi başaracak şekilde donatıldığını farz etmemiz için çok az dayanak var gibi görünüyor. Dünyanın prensipte bile anlaşılabilir bir düzende hareket ettiği hiçbir şekilde kesin değildir.

Bilimin mümkün olabilmesi için dünya düzenli ve anlaşılır bir biçimde hareket edecek şekilde biçimlenmiş olmalı ve ayrıca, özellikle insan aklı tarafından anlaşılabilir. İkisine de kesin gözle bakılamaz. On yedinci yüzyılda, Newton ve Boyle zamanında, fiziksel dünyanın altında yatan kalıpların ve düzenin mevcut olduğu düşünülürdü, çünkü bunların rasyonel, ilahi bir akıl tarafından yaratıldığına inanılırdı. Aslında Tanrı bütün aklın kaynağı ve temeli olarak görülürdü. Dünya ilahi bir akıl tarafından yaratıldığı için, fiziksel dünyanın temelinde bir düzen mevcuttu. Böylece fiziksel dünya, Tanrı'nın iradesiyle, normalde tahmin edilebilir ve düzenli bir şekilde hareket ederdi. Yuhanna İncili'nin başında *logos*'a yapılan ve *logos* ve Tanrı'yı eşleştiren referans, kelimeler ve konuşmadan çok daha fazlasını ifade eder. Yunan felsefesinde “*logos*” akılcılığa ve her şeyin özünde bulunan temeldeki anlaşılabilirliğe denk gelir. Dolayısıyla biyolojiden hayata dair *logos* ve hatta teolojiden Tanrı'ya dair *logos* olarak bahsedebiliriz. Şeylerin özünde bulunan ve Tanrı'nın rasyonelliğini

yansıtan akıl, aynı zamanda akılcı tefekkür ve keşfi de mümkün kılar. Dünyanın özünde akılcı bir yapı olduğu için bilimsel akıl yürütebiliyoruz. İnsanlar için bunun çok daha ötesi mümkün, çünkü biz Tanrı'nın suretinde yaratıldık ve cüzi bir miktarda Onun rasyonelliğini paylaşıyoruz.

Modern bilimin başlangıcı, fiziksel evrende, bütün aklın kaynağı tarafından yaratılması nedeniyle, içkin bir rasyonelliğin var olduğu inancından kaynaklandı. Eğer Akıl bütün evrene nüfuz etmişse, biz de o akıldan bir payla donatılmışızdır ve en azından kısmen, evrenin nasıl işlediğini anlamayı umabiliriz. Bu teistik arka plan iki önemli soruya cevap verdi. Tamamen belirlenmiş olsunlar ya da olmasınlar, neden fiziksel süreçlerin düzenliliğini varsayabiliriz ve zihinlerimiz nasıl bunları anlayacak şekilde ayarlanmıştır? Cambridge Platonistleri⁵ olarak bilinen ve monarşinin Restorasyon'undan sonra Royal Society'nin kurulmasında etkili olan ilahiyatçı ve felsefecilerin oluşturduğu ekolün sloganı, “akıl Tanrı'nın mumudur” şeklindeydi. Bu görüş ve kendilerini Yaratılış'ın ustaları olarak görmeleri nedeniyle, insanların kendilerini aşmaları normaldi. Tanrı'nın hikmetinin ışığına nazaran bizim aklımız, tıpkı bir mum gibi soluk ve titrekti. Buna karşın, bizim bir takım bilgiler kazanmamız için de yeterliydi. Hataya ve kısmî bilgiye oldukça fazla yer vardı, ama bizim Tanrı'nın suretinde yaratıldığımız ve bilim ve aklın başka faaliyetleri yoluyla bu ışığın hafif bir parıldamasına erişebileceğimiz düşünülüyordu. Ancak, aklın kaynağını Tanrı'dan aldığına inanan bu görüşe göre, insan rasyonelliği bir başına da değildi. Genel anlamda akıl, Hristiyanlık'ın öğrettiği vahiy kadar Tanrı'nın gayelerini açığa çıkarıcı nitelikteydi. Cambridge Platonistleri'nin Platonizm'⁶ i hâlihazırdaki soluk ve yalpalayan bilgi ile başka bir âlemdeki mükemmel bilgi arasındaki tezat ile baş etmekte oldukça mahirdi. Öte yandan bu yüce gerçeklik bizim fiziksel dünyamıza da yansımaktaydı, böylece yapısı ve düzeni itibarıyla bu dünya, anlamını daha üstün bir varlık formundan almaktaydı.

“Tarihi bir hakikat olarak, modern bilim dünyanın, kendi özündeki rasyonelliğiyle, Tanrı'nın nizamlı Yaratılış'ı olduğu anlayışından gelişmiştir.”

Bir sonraki yüzyılın düşünürlerinin aksine, modern bilimin temellerini atanlar hem akla saygı duymuş, hem de aklın öneminin Yaratıcı'nın aklıyla bağlantısından ileri geldiğine inanmıştı. Rasyonellik her soruya cevap vermeyebilir, ama biz gittiği yere kadar ona dayanabiliriz, zira bu Tanrı vergisi bir kabiliyettir. Bu kesinlikle aklın gücünü reddeden her türlü post-modern iddia ile çelişir. Aynı zamanda aklın, doğaüstünü devre dışı bırakacak şekilde, deneysel kanıtla bağlanması gerektiğine dair geç Aydınlanma görüşü ile de zıttır. Materyalizm ve rasyonalizmin eş tutulmasına başlanıncaya kadar, modern

⁵ Bkz. Tallafero, C. & Teply, A.J. (eds.) *Cambridge Platonist Spirituality*, (Classics of Western Spirituality), New York: Paulist Press (2004).

⁶ Tallafero & Teply, op. cit., (3) a.g.e.

bilimin kurucularına göre rasyonelliğin kendisi doğaüstü bir bağlama ihtiyaç duymaktaydı. Tanrı'ya olan inançları onlara fiziksel dünyanın bütün karmaşıklığı ve uçsuz bucaksızlığı ile birlikte idrak edilebileceği güvenini veriyordu. Bilim yalnızca geçmişteki deneyimlerimizi özetlemekle kalmaz, aynı zamanda neyi tecrübe etme olasılığına sahip olduğumuzu da bize göstermeyi hedefler. Bilim, tasvirle olduğu kadar, tahminle de ilgilidir.

Tarihsel bir gerçek olarak, modern bilim dünyanın, kendi özündeki rasyonelliğiyle, Tanrı'nın nizamlı Yarattığı olduğu anlayışından gelişmiştir. Mesele, bütün teolojik varsayımları başından savdığı vakit aynı güvenle yoluna devam edip edemeyeceğidir. Dünya neden bilimin fiziksel gerçekliğin doğası hakkında genellemeler ve evrensel iddialar üretebileceği kadar düzen içinde hareket etmektedir? Neden aklımızın kavrayabileceği türde, özünde bir rasyonellik içersin? Neden matematiğin oldukça soyut sembolleri, insan zihninin yaratılışı, dünyanın işleyişini ifade ediyor gibi görünsün? Aklın kaynağı ve temeli olarak, dünyayı rasyonel bir şekilde yaratmış bir Tanrı'ya müracaat edilmeden bilimin meşruiyetine dair harici bir dayanak getirme ihtimali çok düşük görünmektedir. Ancak bu görüş ya olduğu gibi kabul edilmeli ya da toptan reddedilmeli denirse, pek çok kişi anında reddedecektir. Belirli bir zamanda belirli bir topluluğun kültürel önkabulleri olmaktan öteye gidemeyecek gibi görünmektedir.

Bu, rasyonellik düşüncemizi bilimsel yöntemin erişebildiği şeylerle sınırlamakla kalmaz, aklımızın fiziksel dünyanın sınırlarını çözebilecek kapasitede olduğuna dair herhangi bir güveni de ortadan kaldırır. Bilim ve dini farklı bölmelerde tutmak, bunların aynı dünyayla meşgul olduğunu inkâr etmekte ve muhtemelen dinin hakikati hiçbir şekilde tasvir etmediği imasında bulunmaktadır. Bilimin sahip olduğu hakikat iddia edici kuvvetlere dinin sahip olmadığı varsayılmaktadır.

Bilimi (bazen fazla emin olunan) kendi değerinde ele alıp rasyonel temelleri hakkında felsefi kaygılara dalmadığımız sürece, bir Yaratıcı olarak Tanrı'ya inancın geçmişte bilimsel anlayış için sağlam bir temel oluşturduğu gerçeğini ciddiye almalıyız. Yaratıcı'nın eserlerini anlama arzusu bilim için önde gelen bir motivasyon sebebi olmuştur. Bilim, on yedinci yüzyılda, Newton ve Boyle zamanında teizme ihtiyaç duymuştu. On sekizinci yüzyıl bilimin kendi başına yaşamını sürdürebileceğine dair artan bir inanca şahit oldu. Günümüzde "modern" akılcılık fikirlerine yapılan saldırılar, meşru bir zemine sahip olmadıkça bilimin ilerlemeye devam etmeyeceğine işaret ediyor.⁷

⁷ Materyalizmin tesirine dair daha fazla tartışma için bkz. Trigg, R. *Philosophy Matters*, Oxford: Blackwell Publishing (2002), ve dinin, özellikle bilimin etkisi karşısında kamusal yaşamdaki yeri konusundaki tartışmalar için bkz. Trigg, R. *Religion in Public Life: Must Faith be Privatized?* Oxford: Oxford University Press (2007).

Faraday Makaleleri

Faraday Makaleleri, Faraday Institute for Science and Religion (St Edmund's College, Cambridge, CB3 0BN, UK) isimli, eğitim ve araştırmaya yönelik bir hayır kurumu tarafından yayımlanmaktadır (www.faraday-institute.org). Bu makale Türkçe'ye Semiha Topal tarafından çevrilmiştir. Makalede açıklanan fikirler yazarlara aittir ve her zaman Enstitü'nün fikirlerini temsil etmiyor olabilirler. Faraday Makaleleri bilim ve din arasındaki etkileşimle ilgili konuları ele alır. Faraday Makaleleri'nin tam listesine www.faraday-institute.org adresinden ulaşılabilir, ücretsiz kopyalar pdf formatında indirilebilir. Yayımlanma Tarihi: 2014.

©The Faraday Institute for Science and Religion.